

UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO PRAHA

BAKALÁŘSKÉ KOMBINOVANÉ STUDIUM

2018–2021

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Alexandr Gorbin

**Vztahy mezi Československem a Sovětským svazem
v letech 1945–1989**

Praha 2021

Vedoucí bakalářské práce:

PhDr. Vít Rouč Ph.D.

JAN AMOS KOMENSKY UNIVERSITY PRAGUE

BACHELOR COMBINED (PART TIME) STUDIES

2018–2021

BACHELOR THESIS

Alexandr Gorbin

**Relations between Czechoslovakia and the Soviet Union
in the years 1945–1989**

Prague 2021

The Bachelor Thesis Work Supervisor:

PhDr. Vít Rouč Ph.D.

Prohlášení

Prohlašuji, že předložená bakalářská práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracoval samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpal, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použitých zdrojů.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v univerzitní knihovně.

V Praze dne

.....

Alexandr Gorbin

Poděkování

Velmi děkuji svému vedoucímu práce PhDr. Vítu Roučovi Ph.D., za jeho příznivý přístup, doporučení a vedení této bakalářské práce.

Anotace

Bakalářská práce popisuje vzájemné vztahy mezi Československem a Sovětským svazem. Počínaje osvobozením Československa Rudou armádou od okupace nacistického Německa až po pád komunistického režimu Sametovou revolucí. Téma je rozděleno na 3 klíčová období (1945-1948, 1948-1968, 1968-1989) a jsou popsány jejich mezníky. Obsah práce slouží k lepšímu pochopení vývoje vztahů mezi Československem a Sovětským svazem. V první části je nastíněn vznik států a jejich vývoj vztahů v 1. polovině 20. století, čímž navážeme k hlavnímu tématu, kde si rozebereme a popíšeme klíčové změny v jejich vztazích ve sledovaném období.

Klíčová slova

Československo, Československo-sovětské vztahy, ČSSR, ČSR, komunismus, socialismus, SSSR, totalita

Annotation

This bachelor thesis characterizes mutual relations between Czechoslovakia and the Soviet Union. Beginning with the liberation of Czechoslovakia by the Red Army to the occupation of Nazi Germany followed by the fall of the communist regime by the Velvet Revolution. The thesis is separated into 3 key periods (1945-1948, 1948-1968, 1968-1989) with a closer look at their milestones. The content of the work serves to better understand the development of relations between Czechoslovakia and the Soviet Union. The origin and development of relations in the first half of the 20th century of the states are described in the first section, which leads to the main topic, the analysis and description of the key changes in the states relations in the covered period.

Keywords

Czechoslovakia, Czechoslovak-Soviet relations, CSSR, CSR, communism, socialism, USSR, totality

OBSAH

ÚVOD.....	8
1 ČESKOSLOVENSKO-SOVĚTSKÉ VZTAHY OBECNÉ ASPEKTY.....	12
1.1 Důvody a faktory mezinárodních vztahů.....	13
1.2 Vztahy od první světové války do třicátých let	16
1.3 Od třicátých let do druhé světové války	17
2 ČESKOSLOVENSKO-SOVĚTSKÉ VZTAHY 1945–1948	20
2.1 Poválečné uspořádání a navazování vztahů.....	20
2.2 Z pohledu Sovětského svazu	22
2.3 Vznik studené války a vliv Sovětského svazu v Československu.....	23
2.4 Předehra k únorovému převratu 1948.....	25
3 ČESKOSLOVENSKO-SOVĚTSKÉ VZTAHY 1948–1968	26
3.1 Únorový převrat 1948.....	26
3.2 50. léta a vliv sovětského svazu v Československu.....	27
3.3 Změna a nový vývoj v sovětské sféře vlivu.....	28
3.4 Důvody a vznik multilaterálních dohod.....	28
3.5 Stmelování vzájemných vztahů	29
3.6 Krize v Evropě a její vliv na vzájemné vztahy	31
4 ČESKOSLOVENSKO-SOVĚTSKÉ VZTAHY 1968–1989	33
4.1 Předehra k pražskému jaru 1968 a intervenci.....	33
4.2 Intervence vojsk varšavské smlouvy	34
4.3 Zásadní změny v Československé vládě a její vliv na vztahy	35
4.4 Normalizace vztahů	36
4.5 Zásadní změna a rozvolňování komunistického režimu.....	38
4.6 Konec komunistického režimu	39
ZÁVĚR	40
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ.....	44
SEZNAM ZKRATEK	48

ÚVOD

Česká republika představuje nástupnický stát Československa, které se v roce 1993 rozdělilo na základě dohody české a slovenské politické reprezentace. Věcný, klidný a v podstatě bezproblémové rozdělení Československa představovalo výjimku v kontextu rozpadu jiných evropských států během devadesátých let minulého století, zejména ve srovnání s okolnostmi rozpadu Sovětského svazu a válkami, které provázely rozpad Jugoslávie. Česká republika ihned po svém vzniku začala usilovat o integraci do evropských a euroatlantických sdružení demokratických států, což bylo po historicky relativně krátké době završeno úspěchem v podobě přijetí do Severoatlantické aliance roku 1999, kam Česká republika společně s Polskem a Maďarskem vstoupila jako první z postkomunistických států, a vstupem do Evropské unie v roce 2004.

V důsledku integrace do těchto západních demokratických struktur je bezpečnost českého státu zajištěna jednoznačně nejlépe za více než tisíc let jeho existence. Ovšem současně platí, že Česká republika v rámci vztahů mezi členskými státy Evropské unie i Severoatlantické aliance zaujímá, alespoň formálně, zcela rovnoprávné postavení i ve vztahu k velmocím. I tato skutečnost je pro český stát historickou novinkou a výhodou je nutné ji považovat za pozitivní výsledek dosavadní evropské integrace.

V souvislosti s hodnocením vývoje evropského integračního projektu jsou často formulována tvrzení, že dvojí členství České republiky v evropských a euroatlantických strukturách představuje záruku demokratického charakteru státu. Toto konstatování je značně spekulativní a například vývoj v Maďarsku ukazuje, že nemusí platit stoprocentně. Rozhodně však platí teze o historicky nejlepším zajištění bezpečnosti státu. Pokud by došlo k oslabení Severoatlantické aliance nebo k dezintegraci Evropské unie, proměnila by se geopolitická situace v prostoru postkomunistických států Evropy. Tyto země by se dostaly do oblasti, ve které by se intenzivněji, než nyní pokoušelo šířit a upevňovat svůj vliv Rusko. Nastala by tak situace, kterou dnes samostatné země východní, střední nebo jihovýchodní Evropy v historii již několikrát zažily, obvykle s tragickými následky.

Cílem bakalářské práce bude rozebrání vztahů mezi Sovětským svazem a Československem od roku 1945 do roku 1989 a popsání klíčových změn v jejich vztazích ve sledovaném období. Československo vyšlo z první světové války nejen jako stát vítězný, ale také jako stát suverénní a samostatný, který mohl začít řídit svou vlastní zahraniční politiku. Vztah českých zemí s Ruskem byl v minulosti značně ovlivněn romantickou představou národních obrozenců, kteří Rusko viděli jako jakéhosi „slovanského bratra“ a zároveň i určitý vzor síly a samostatnosti. Během první světové války, kdy čeští a slovenští vojáci bojovali na východní frontě proti ruské armádě, váleční zajatci nebo sběhové vstupovali do legií a bojovali po boku ruského vojska proti Rakousko-Uhersku a Německu.

Vztahy Československa k Sovětskému svazu se pak utvářely především s ohledem na vnitřní poměry Sovětského svazu a jeho expanzivní snahy. Na konci druhé světové války se ovšem spojenectví se Sovětským svazem ukázalo jako jediná možnost, aby mohlo být vůbec Československo obnoveno a pro většinu československých politiků zároveň znamenalo východisko pro zajištění vnější bezpečnosti, a to především s živou vzpomínkou na dřívější spojence – Velkou Británii a Francii – kteří přistoupili ke vzniku Mnichovské dohody.

Po roce 1945 se vztah Československa a Sovětského svazu formoval v několika etapách. První, v letech 1945–1948, stále ještě do značné míry demokratické Československo se snažilo zajistit svoji suverenitu a bezpečnost spojenectvím se Sovětským svazem, nicméně právě se vzrůstem sovětského vlivu v Komunistické straně Československa (dále jen „KSČ“), obavy ze znovuoobnovení německé síly a nedůvěry vůči západoevropským státům, rostla také určitá závislost či podřízenost Československa vůči Sovětskému svazu, což vyvrcholilo únorovým převratem v roce 1948.

Po roce 1948 Československo přestalo být suverénním demokratickým státem, ale stalo se státem v sovětské sféře vlivu, který byl Sovětskému svazu podřízen na poli politickém, hospodářském, ekonomickém, zahraničněpolitickém i kulturním. V tomto období byly veškeré československo-sovětské vztahy řízeny z Moskvy a byly to právě sovětské politiky, kteří iniciovali a připravovali smlouvy a dohody mezi

Československem a Sovětským svazem. Hlavní multilaterální dohodou, byla Varšavská smlouva uzavřená v roce 1954.

K určitému uvolnění vztahů dochází již koncem 50. let a tento stav trvá až do roku 1968. V této době dochází k uvolnění nejen v zahraničněpolitické oblasti, ale také v dalších oblastech společenského života. Vše vyvrcholilo takzvaným pražským jarem roku 1968, kdy vojska Varšavské smlouvy zasáhla v Československu.

Posledním obdobím československo-sovětských vztahů jsou roky 1968–1989, kdy je patrná snaha o „normalizaci poměrů“ a z období opětné kontroly československé politiky Sovětským svazem opět došlo k uvolnění vztahů, což vyvrcholilo takzvanou sametovou revolucí, čímž je celá práce zakončena.

Hlavními výzkumnými otázkami jsou:

1. Jaké faktory ovlivňovaly československo-sovětské vztahy v letech 1945-1989 a byly tyto faktory stále stejné, nebo variovaly v souvislosti s politickým, hospodářským nebo ekonomickým vývojem obou zemí?
2. Utvářely se československé vztahy pouze v závislosti na režimu obou zemí, nebo je možné detekovat další aspekty, které vzájemné vztahy ovlivnily?

Práce je rozdělena do čtyř kapitol – v první je nastíněna teorie, jak se dají pojímat československo-sovětské vztahy a také pro lepší pochopení hlavního tématu je stručně popsán vývoj vztahů v období 1918-1945, další jsou zaměřeny na hlavní téma těchto vztahů v období 1945–1948, dále na období 1948–1968 a poslední kapitola se zabývá obdobím 1968–1989. Pro analýzu československo-sovětských vztahů je možné využít početnou literaturu. Literatura může být rozdělena do dvou částí. První jsou současné díla, sborníky a knihy, které se sice tendenčně, ale přesto vyjadřují ke sledované situaci. K těmto pramenům je třeba přistupovat velmi obezřetně a zvážit, v jakém kontextu je využít, ale na druhou stranu je nutné zdůraznit, že obsahují velké množství cenných informací, dokumentů nebo svědectví. Ke zpracování této práce tak byly použity následující prameny: *Akční program Komunistické strany Československa přijatý na plenárním zasedání ÚV KSČ dne 5. dubna 1968, Československo-sovětské vztahy 1945–1960 (dokumenty a materiály). E. B. národu: projevy presidenta republiky*

Dr. Edvarda Beneše v letech 1945–1946. GOTTWALD, Klement, *O československé zahraniční politice, Vědeckotechnická spolupráce členských států RVHP: Vybrané problémy*, monografie Karla Krátkého s názvem *Socialistické státy, evropská bezpečnost a spolupráce* a kniha Huberta Ripky s názvem *Únorová tragédie: svědectví přímého účastníka*.

Na problematiku československo-sovětských vztahů se dále zaměřuje česká literatura, která vyšla po roce 1989. Mezi nejvýznamnější práce, které byly při zpracování tohoto tématu využity, je třeba jmenovat práce Jindřicha Dejmka s názvem *Československo, jeho sousedé a velmoci ve XX. století (1918 až 1992) vybrané kapitoly z dějin československé zahraniční politiky* a současně práci od stejného autora s názvem *Diplomacie Československa*. Obecně k mezinárodním vztahům byla využita studie Petra Druláka *Teorie mezinárodních vztahů*. Zajímavé informace přinesla i práce Jana Kalouse, Jiřího Adamce a Jiřího Kociána *Český a slovenský komunismus (1921–2011)*. Dále byly použity práce předního historika specializujícího se na období komunismu Karla Kaplana *Československo v letech 1945–1948 I. díl, Československo v letech 1948–1953, 2. část Československo v poválečné, Kořeny československé reformy 1968, Kronika komunistického Československa Antonín Novotný-vzestup a pád "lidového" aparátčika*.

Pro doplnění dílčích informací pak byly použity práce Jana Křena *Dvě století střední Evropy*, Vladimíra Moulise *Podivné spojení k československo-sovětským politickým a hospodářským vztahům mezi dubnem 1945 a únorem 1948*, Vladimíra Nálevky *Světová politika ve 20. století*, Alexandra Orta *Česká zahraniční politika*, Alexandra Orta *Evropa 20. století*, Jana Rychlíka *Češi a Slováci ve 20. století: spolupráce a konflikty 1914–1992*, Zdeňka Veselého *Marshallův plán a Československo*, Richarda Vinena *Evropa dvacátého století*. Ze zahraničních zdrojů byla využita práce Martina McCauleyho *The Rise and Fall of the Soviet Union*.

1 ČESKOSLOVENSKO-SOVĚTSKÉ VZTAHY

OBECNÉ ASPEKTY

Studium jakékoliv historické epochy přináší řadu problémů, se kterými je třeba se vyrovnat, a paradoxně toto platí nejvíce o studiu dějin nepříliš vzdálených, tedy o studiu dějin moderních či současných. Mnozí historikové si uvědomovali, že jakákoliv interpretace historie je odrazem historikova pojmání současného světa, což věděl už Josef Pekař, který reagoval na otázku Z. Nejedlého, zda je možné dostatečně objektivně hodnotit minulost: „*Odpovím, že těch poruch a nedostatků a rozdílů z nich plynoucích se vyvarovati nemůžeme a v tom smyslu vždy budou hlediska přítomnosti spolu mísiti se do výkladů minulosti.*“¹

Toto bezesporu platí o studiu dějin 20. století, které sice skončilo před více než dvaceti lety, ale jehož odkaz je stále živý, trendy, které se zde nastavily, jsou do značné míry stále platné a současná společnost se vznikla jako dědic zásadních přeměn 20. století. Studovat dějiny 20. století je tak problematické z mnoha důvodů: od událostí, které jsou hodnoceny, není možné si zachovat naprostý odstup tak, jak je možné do určité míry zachovat odstup od událostí středověku a raného novověku.

Zároveň je třeba si uvědomit, že v průběhu samotného 20. a 21. století se měnila samotná perspektiva moderních či soudobých dějin, respektive tento pojem se v průběhu desetiletí významově posouval. Jak poukazuje T. Vilímek, od konce 80. let 20. století se pak jako soudobé dějiny označují dějiny 20. století s pomyslným zlomem v roce 1945.²

O to více je komplikovaný výklad dvou státních útvarů a jejich vzájemných vztahů v nedávné době. Československo, respektive České země, měly vždy k carskému Rusku a jeho nástupci Sovětskému svazu velmi vyhraněný a komplikovaný vztah. Do určité míry zde hrála roli skutečnost, že se v případě Ruska jednalo o slovanskou zemi, která byla významným aktérem na poli mezinárodních vztahů a v případě zemí Koruny české

¹ PEKAŘ, Josef, *Smysl českých dějin: o nový názor na české dějiny*, Praha 1929, s. 5.

² VILÍMEK, Tomáš, *Specifika soudobých dějin*, In: ČECHUROVÁ, Jana, RANDÁK, Jan, *Základní problémy studia moderních a soudobých dějin*, Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny 2014. ISBN 978-80-7308-556-8, s. 172.

šlo o menší státní útvary bez vlastní autonomie. Z toho důvodu není možné do roku 1918 hovořit o česko-ruských vztazích, protože jak uvádí P. Drulák, odporuje to základní tezi mezinárodních vztahů, které se zaměřují na zkoumání kontaktů mezi jednotlivými státy, jež jsou vůči sobě navzájem autonomní.³ Z toho důvodu je možné na mezinárodní úrovni zkoumat československo-sovětské vztahy až po vzniku samostatné Československé republiky v roce 1918. Nicméně na druhou stranu je třeba poznamenat, že v roce 1918 se mohly československo-sovětské vztahy konstituovat na základě předchozích zkušeností, které měla česká společnost s carským Ruskem. Mnohdy ovšem tato zkušenost byla založena na emotivní zkušenosti (například cestou do Moskvy), která nemohla být plnohodnotně transponovaná do dob po první světové válce.

1.1 Důvody a faktory mezinárodních vztahů

Na utváření československo-sovětských vztahů mělo bezpochyby vliv mnoho faktorů. Pokud se zaměříme na ty nejvýznamnější faktory, které v obecné rovině ovlivňují vzájemné vztahy dvou států, jsou to především:

- **vzájemná geografická poloha**, která má bezpochyby vliv na vztah dvou nebo více států. Je logické, že vztahy státních subjektů do značné míry ovlivňuje fakt, zda sousedí, a tím pádem mají své geografické zájmy v přibližně stejné oblasti a zároveň dochází k častým kontaktům mezi obyvateli obou států, nebo se jedná o státy, které jsou od sebe významně vzdálené, tím pádem je zřejmě nepojí obdobná historická zkušenost, nutnost spolupráce za určitým cílem, ale na druhé straně nevznikají mezi nimi konflikty vyvstávající právě ze skutečnosti, že státy spolu sousedí (spory o nerostné suroviny na hranicích, o způsobu přeshraničního styku a tak podobně).
- **vnitřní politická situace**, která do značné míry ovlivňuje vnější vztahy státních aktérů. Je jasné, že právě politický režim je jedním z markantních faktorů ovlivňujících vztahy dvou států. Toto je patrné na příkladu právě Československa, jehož vztahy se státy západní Evropy a také vztahy se

³ DRULÁK, Petr, *Teorie mezinárodních vztahů*, Praha: Portál 2010. ISBN 978-80-7367-721-3, s. 12.

Sovětským svazem, se utvářely jinak v demokratickém režimu první československé republiky a jinak po únoru 1948, kdy zvítězilo socialistické nedemokratické státní zřízení v čele s Komunistickou stranou.

- **společné/rozdílné zahraniční zájmy.** Tyto zájmy mohou být ve sféře hospodářské, ekonomické, politické a tak dále. Jako společný zahraniční zájem je možné uvést zájmy Francie a Anglie kolem roku 1938, kdy se oba tyto státy snažily vyhnout válečnému konfliktu, a jednaly v zájmu této snahy. Naopak rozdílné snahy těchto států se projevily v koloniální politice v Africe na sklonku 19. století, což vyústilo v takzvanou Fašodskou krizi.
- **členství ve společných mezinárodních a nadnárodních organizacích** také ovlivňuje vzájemné vztahy dvou státních útvarů. Zde je možné uvést účast Československa ve Společnosti národů, která bezpochyby měla velký vliv na utváření československo-francouzských, československo-německých i československo-sovětských vztahů v meziválečném období.
- **velikost států, a především jejich význam na poli mezinárodních vztahů.** Tento aspekt je bezpochyby dalším klíčovým faktorem, který má vliv na utváření vzájemných vztahů. Jinak se vytvářely vztahy Československa k Sovětskému svazu, jinak naopak k Portugalsku, přestože oba státy jsou od Československa vzdálené přibližně 2 000 km. Vzájemné vztahy byly a jsou determinovány především skutečností, že Sovětský svaz (případně Rusko) je daleko větší a na poli mezinárodní politiky daleko významnější aktér než o mnoho menší Portugalsko.
- **etnická/národnostní/jazyková blízkost obyvatel** může být do značné míry také faktorem hrajícím roli na poli mezinárodní politiky. Tento aspekt jistě ovlivňuje například vztahy mezi Spojenými státy a Velkou Británií, stejně jako měla vliv na utváření československo-sovětského vztahu na samém počátku první republiky.

Přestože vlivů, které zásadním způsobem mnohdy utvářejí vztahy mezi dvěma suverény je mnoho, výše uvedené jsou ty nejobecnější a nejzásadnější, které se dají aplikovat na všechny státy bez rozdílu. Cílem předkládané práce je analyzovat československo-sovětské vztahy v letech 1945–1989, tedy v době, kdy se Československo nacházelo pod politickým vlivem Sovětského svazu, který do značné

míry ovlivňoval nejen jeho vnitřní, ale i vnější politiku. Právě z toho důvodu je zajímavé vytyčit zásadní momenty tohoto vztahu. Další snahou je analyzovat, jaké faktory měly vliv na vztahy mezi Československem a Sovětským svazem, zda tyto vztahy byly neměnné, nebo je možné nalézt výchyly v souvislosti s konkrétními historickými momenty.

Dále budou vysvětleny skutečnosti, které měly vliv na utváření či změnu v československo-sovětských vztazích, a zodpovězeno na otázky, zda tyto skutečnosti zůstaly víceméně stejné od konce druhé světové války do sametové revoluce, nebo zda se postupem času objevovaly jiné skutečnosti, které do československo-sovětských vztahů zasáhly.

Pokud jde o obecné vymezení vztahů mezi Československem a Sovětským svazem, je třeba vzít v úvahu geografickou polohu obou států. Ve vzájemných vztazích se bezpochyby odráží skutečnost, že tyto státy nejsou sousedy, přesto je třeba poznamenat, že v období, na které se zaměřuje tato práce, byla na východním Slovensku hranice mezi Československem a Sovětským svazem, a proto je třeba konstatovat, že se jednalo o sousední státy. Zásadní skutečností, která měla vliv na tento vztah, byla bezpochyby velikost Sovětského svazu a jeho postavení ve světové politice. Období studené války tak Sovětský svaz byl jedním z nejdůležitějších aktérů tohoto konfliktu.

Byla to bezpochyby i politická situace v Československu a Sovětském svazu, která ovlivnila vzájemné vztahy obou zemí, stejně jako skutečnost, že obě země patřily do východního bloku s vedoucí úlohou Sovětského svazu. Zahraniční politika v obou zemích byla ovládaná komunistickou stranou, což mělo bezpochyby vliv na utváření československo-sovětských vztahů. Na druhou stranu skutečnost, že se Československo nacházelo v sovětské sféře vlivu, ovlivnilo chování aktérů spíše na straně Československa než Sovětského svazu.

1.2 Vztahy od první světové války do třicátých let

Během první světové války v Praze došlo k vytvoření prvních odbojových skupin, které usilovaly o svržení Habsburské monarchie. Snažily se docílit lepších podmínek pro budoucnost Čechů a Slováků vytvořením samostatného Československého státu.

Po boku Dohodových mocností se zrodily Československé legie a na východní frontě došlo k prvotnímu navazování vztahů s Carským Ruskem. Češi a Slováci nepodporovali Rakousko-Uherského císaře a odmítali bojovat proti Rusům, proto se raději nechávali dobrovolně zajmout. Legie působící na Ruském území se jmenovaly „Česká družina“ a fungovaly hlavně jako rozvědčiči.⁴ Před koncem války roku 1917 v Rusku vypukla Bolševická revoluce, což zkomplikovalo průběh války a návrat legii do vlasti byl možný pouze přes Transsibiřskou magistrálu.⁵

Nezávislost Československa byla mezinárodně uznána 18. října roku 1918 díky Washingtonská deklaraci. V Praze byla vyhlášena Národním výborem 28. října roku 1918. Slovenský národ obdržel nabídku od Uherské vlády na úpravu postavení, kterou odmítl a přistoupil k deklaraci o dva dny později. Roku 1919 byla připojena i Podkarpatská Rus. Prvním prezidentem Československé republiky byl zvolen 14. prosince roku 1918 Tomáš Garrigue Masaryk, který měl velkou zásluhu při vzniku státu.⁶

Sovětský svaz vznikl z ruské občanské války po pěti letech v roce 1922. V tomto roce došlo na Janovské konferenci k normalizaci Československo-sovětských vztahů a prvnímu podpisu obchodní smlouvy mezi Moskvou a Prahou, která měla být zárukou neutrality.⁷ Od této doby do třicátých let se vztahy mezi státy nějak zvláště nevyvíjely.

⁴ ORT, Alexandr. *Česká zahraniční politika*, Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009. ISBN 978-80-7380-131-1. s. 63

⁵ Nezávislé Československo se zrodilo v Rusku. Legionáři vydobyli republiče skvělou pověst | Plus. *Český rozhlas Plus* [online]. Copyright © 1997 [cit. 03.12.2020]. Dostupné z: <https://plus.rozhlas.cz/nezavisle-ceskoslovensko-se-zrodilo-v-rusku-legionari-vydobyli-republice-skvelou-7663492>

⁶ ORT, Alexandr. *Česká zahraniční politika*, Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009. ISBN 978-80-7380-131-1. s. 76

⁷ DOBROVOLSKÝ, Jan: Československo – sovětské vztahy od vzniku obou zemí až do uzavření spojení v roce 1935 - Glosy.info. *Glosy.info* [online]. [cit. 03.12.2020]. Dostupné z: <http://glosy.info/texty/ceskoslovensko-sovetske-vztahy-od-vzniku-obou-zemi-az-do-uzavreni-spojenci-v-roce-1935/#pozn3> odst. 5

Československá republika měla podporu ze západních zemí, především z Francie, a proto se nemusela obávat vlivu Německa. Navazování vztahů se Sovětským svazem bylo složité. Nesouhlasil s Versaillským systémem, který podporoval existenci Československé republiky a jeho hraniční uspořádání. Postavení Francie vůči Sovětskému svazu byla také spíše nepřátelské, což nepomáhalo k budování přátelského vztahu.⁸

Československo se obávalo především vlivu Maďarska, které si nárokovalo část území Slovenska. Uzavřelo proto spojení s Rumunskem 23. dubna roku 1921 a později 7. června k dohodě s Rumunskem přistoupila i Jugoslávie, čímž vznikla Malá dohoda.⁹ Podmínky pro navázání přátelských vztahů se Sovětským svazem a Československem se tímto také nezlepšily, ale naopak zkomplikovaly, jelikož s ním Rumunsko vedlo teritoriální spor.¹⁰

1.3 Od třicátých let do druhé světové války

Ve třicátých letech dochází ke značnému porušování Versaillského systému ze strany Německa. Pro Československo začalo být Německo mnohem větší hrozbou než Maďarsko. Nárokovalo si oblast v pohraničních Sudetech, kde žila převážně německá menšina. Československo muselo začít hledat vhodné řešení, jak tomu zabránit. Malá dohoda nebyla dostačující ochranou a vhodným spojencem se zdál být Sovětský svaz, už jenom kvůli tomu, že usiloval navázat přátelský vztah s Francií.¹¹

V roce 1934 ministr zahraničí Eduard Beneš podpořil vstup Sovětského svazu do Společnosti národů. Ve stejném roce Československo de iure uznalo Sovětský svaz i když Jugoslávie byla proti, zatím co Rumunsko souhlasilo i přes vedené teritoriální spory o Besarábii. Vznikalo první spojení mezi Francií, Československem a

⁸ DOBROVOLSKÝ, Jan: Československo – sovětské vztahy od vzniku obou zemí až do uzavření spojení v roce 1935 - Glosy.info. *Glosy.info* [online]. [cit. 03.12.2020]. Dostupné z: <http://glosy.info/texty/ceskoslovensko-sovetske-vztahy-od-vzniku-obou-zemi-az-do-uzavreni-spojencvi-v-roce-1935/#pozn3>, odst. 6

⁹ ORT, Alexandr. *Česká zahraniční politika*, Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009. ISBN 978-80-7380-131-1. s. 85,

¹⁰ DOBROVOLSKÝ, Jan: Československo – sovětské vztahy od vzniku do roku 1935, odst. 7

¹¹ VESELÝ, Zdeněk. *Nástin dějin české zahraniční politiky*. Oeconomica, 2004., ISBN 80-245-0658-0, s. 51

Ruskem, které mělo dohlížet na bezpečnost v Evropě.¹² Spojeneckou smlouvu se Sovětským svazem uzavřela prvně Francie 2. května roku 1935 a následně 16. května i s Československem. Tyto smlouvy měly poskytnout vojenskou pomoc v případě selhání, či rozporu s Radou Společnosti národů.¹³

Situace v Evropě se koncem třicátých let stále zhoršovala. Německo sílilo a západní státy začaly používat politiku ústupku neboli appeasementu. Československo bylo roku 1938 ve značné geopolitické nevýhodě, když k Německu bylo připojeno Rakousko. Na Mnichovské konferenci téhož roku se dohodla Velká Británie, Francie a Itálie s Německem na tom že Československo předá pohraniční Sudety pod správu Německa. Západní země věřily, že tímto krokem zabrání válečnému konfliktu a zachovají tak mír v Evropě. Tato dohoda byla pouze počátkem působení Německa na Československém území v roce 1939 Německo obsadilo celé Československo a vytvořilo 16. března Protektorát Čechy a Morava a nezávislý Slovenský stát.¹⁴

Spojenecká smlouva o neútočení mezi Sovětským svazem a Německem uzavřená 23. srpna 1939 pod názvem „*pakt Ribbentrop-Molotov*“ obavy Evropských států prohloubila. Válka už byla v podstatě nevyhnutelná. Tajným rozdělením Polska se Německo nemuselo obávat konfliktu se Sovětským svazem a 1. září 1939 napadlo Polsko, čímž začala druhá světová válka.¹⁵

Během prvních dvou let Německo formou bleskové války dobylo celou západní Evropu až na Velkou Británii, kde utrpělo leteckou porážku. Zásadní změna nastala 22. června roku 1941, když Německo podle plánu „*Barbarossa*“ napadlo Sovětský svaz, ale později bylo u Stalingradu poraženo. Diplomatické vztahy mezi Československem a Sovětským svazem byly obnoveny 18. července roku 1941, došlo ke sblížení a vytvoření Československých válečných jednotek na jejich území.¹⁶ Klíčové navázání vztahů nastalo 12. prosince roku 1943 uzavřením „*Smlouvy o přátelství, vzájemné*

¹² ORT, Alexandr. *Česká zahraniční politika*, Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009. ISBN 978-80-7380-131-1, s. 100

¹³ Tamtéž, s. 102

¹⁴ Tamtéž, s. 119

¹⁵ Tamtéž, s. 124

¹⁶ Tamtéž, s. 131

pomoci a poválečné spolupráci“. Touto smlouvou byl nastíněn hlavní směr poválečného vývoje.

Koncem války roku 1945 se v únoru na Jaltské konferenci sešli hlavní představitelé Sovětského svazu, Spojených států a Velké Británie, pod názvem Velká trojka, kde řešili převážně poválečné uspořádání. Osvobození Československa bylo určeno pro Sovětská vojska, čímž si později jejich vláda získal silné postavení a vliv v Československu zhruba na čtyřicet let.

2 ČESKOSLOVENSKO-SOVĚTSKÉ VZTAHY 1945–1948

Druhá světová válka citelně zasáhla do vnitřní i zahraniční politiky všech států Evropy, ale nejen Evropy. Československo bylo státem velmi postiženým druhou světovou válkou, a to nejen z hlediska hospodářského a ekonomického, ale i politického, protože v roce 1938 ztratilo na úkor Německa velkou část svého pohraničí a o rok později se muselo vzdát své suverenity, když vznikl nový státní útvar s názvem Protektorát Čechy a Morava. Skutečnost, že žádná ze spřátelených velmocí – především Francie a Velká Británie – nebyly schopné tomuto vývoji zabránit, se odrazila v utváření mezinárodního postavení Československa po druhé světové válce. Tato skutečnost také měla vliv na to, že postupně došlo ke sblížení Československa a Sovětského svazu, který byl v očích československých politiků považován za garanta československého státu poté, co Francie a Velká Británie v tomto ohledu zklamaly.

2.1 Poválečné uspořádání a navazování vztahů

V roce 1945 ovšem musely být vyřešeny některé problematické aspekty mezi oběma zmíněnými státy Československa a Sovětského svazu, které měly příčinu ve skutečnosti, že sovětská armáda se nacházela na území Čech, Moravy a Slovenska. Z pohledu československo-sovětských vztahů je bezpochyby důležitá návštěva Edvarda Beneše a dalších představitelů československé exilové vlády v Moskvě, kde 31. března 1945 došlo k podpisu dohody, kterou za Československo podepsal ministr zahraničí Z. Fierlinger a za Sovětský svaz A. Vyšinkij. V této dohodě sovětská vláda deklarovala, že *„všechny náklady, peněžní prostředky, materiály, výdaje spojené s udržováním československých jednotek na území Sovětského svazu, jež dosud vynaložila, se přičítají na účet válečných výdajů Sovětského svazu“*¹⁷, zatímco československá vláda se zavázala hradit ze svých prostředků náklady na udržování sovětských jednotek v Československu. Ten samý den došlo k podpisu ještě další dohody, která se týkala

¹⁷ ŠEDIVÝ, Jaroslav, Z dějiny československé zahraniční politiky (XI): Čs. zahraniční politika 1945–1948, In: *Mezinárodní politika* 1991, roč. 15, č. 7, s. 9. ISSN 0543-7962. s 9.

způsobu použití válečné kořisti na československém území.¹⁸ Tyto dohody byly uzavřeny, jak uvádí historik Karel Kaplan, především z toho důvodu, že sovětské jednotky nebyly po příchodu na území Čech a Moravy informovány o skutečnosti, že vstupují na území spřátelených zemí, což K. Kaplan dokazuje zápisem z jednání mezi prezidentem E. Benešem a ministrem zahraničí Sovětského svazu V. Molotovem „*Prezident konstatuje, že na osvobozeném území došlo k některým zásahům orgánů Rudé armády, které nejsou zcela oprávněny, vzhledem k tomu, že Rudá armáda nachází se na území spřáteleného státu. Tak například dle názoru prezidenta nemovitý majetek nemůže být považován za 'válečnou kořist'*.“¹⁹ Na druhou stranu je ale třeba zmínit, že výše uvedenou, takzvanou trofejní dohodou, se vojáci Rudé armády neřídili a obsazovali banky a podniky, které demontovali a odváželi jejich zařízení. Nakonec byla se Sovětským svazem uzavřena ještě jedna dohoda, která předala takzvané trofejní podniky (celkem se jednalo o 32 podniků s 57 závody) do rukou Rudé armády.

I přes tyto počáteční disonance v československo-sovětských vztazích, bylo jasné že československo-sovětské vztahy budou i nadále podporovány a jakékoliv dílčí problémy se bude snažit československá strana smírně vyřešit. Postoj, který zastávala část českých politiků vyjádřil prezident Edvard Beneš v Kroměříži 14. července 1946: „*My víme docela dobře, s kým sousedíme geograficky na východě a s kým sousedíme na západě. Zotaví-li se opět Německo, nebudeme svou polohou mezi žádným západem a východem. Budeme mít před sebou znovu Německo, objeví se nám zase náš starý problém. A to není jen problém náš, to je problém celé Evropy, a proto musíme jít společně s ostatními Slovany a s celou ostatní Evropou pokrokovou a demokratickou čili: problém naší zahraniční politiky zůstává a zůstane týž, jaký byl. Jsme však dnes v susedství a ve spojenectví se Sovětským svazem bezpečnější a pro budoucnost klidnější.*“²⁰ Právě to byl hlavní důvod proč se poválečná československá zahraniční politika orientovala především na Sovětský svaz: Německo vnímala jako možného budoucího agresora a západní velmoci ji v letech 1938 v rozhodující chvíli zklamaly.

¹⁸ ŠEDIVÝ, Jaroslav, Z dějiny československé zahraniční politiky (XI): Čs. zahraniční politika 1945–1948, In: *Mezinárodní politika* 1991, roč. 15, č. 7, s. 9. ISSN 0543-7962., s. 9

¹⁹ KAPLAN, Karel, *Československo v poválečné Evropě*, Praha: Karolinum 2004. ISBN 80-246-0655-0, s. 303–304.

²⁰ *E. B. národu: projevy presidenta republiky Dr. Edvarda Beneše v letech 1945–1946*. V Praze: Zemská rada osvětová 1947, s. 48–49.

Sovětský svaz vyšel z druhé světové války jako vítěz, a proto se Československo snažilo zajistit svoji pozici ve střední Evropě těsnou spoluprací s ním.

2.2 Z pohledu Sovětského svazu

Z pohledu Sovětského svazu byly vztahy s Československem také v prvních letech po skončení druhé světové války prioritní, protože Československo leželo ve strategickém prostoru střední Evropy, odkud mohl Sovětský svaz kontrolovat část Německa, Rakousko a další středoevropské státy. Historik Jindřich Dejmek dokonce poukazuje na skutečnost, že právě politika Sovětského svazu ve středo-východní Evropě, se po roce 1945 stala jednou z příčin prohlubujícího se konfliktu mezi Východem a Západem.²¹ Na druhé straně ale J. Dejmek odmítá tvrzení, že by Stalin od počátku směřoval k vytvoření sovětské sféry vlivu ve střední Evropě pod vládou Moskvy. Podobně tuto situaci vnímá i kolektiv autorů Vykoukal, Litera a Tejchman, kteří tvrdí, že Sovětskému svazu nejprve stačilo vytvořit z obsazených zemí jakési nárazníkové státy a vzdálenější oblasti ponechat pouze jako spřátelené státy se silným vlivem komunistických stran. Svůj vliv zde Sovětský svaz prosazoval postupně s vysvětlením, že se jedná o zásadní otázky bezpečnosti Sovětského svazu, to je patrné například ze Stalinova poselství Churchillovi z 24. dubna 1945 v době, kdy Sovětský svaz zasáhl v Polsku: *„Polsko je pro bezpečnost Sovětského svazu to, co jsou Belgie a Řecko pro bezpečnost Velké Británie... Nevím, zda byla v Řecku ustavena skutečně reprezentativní vlády, či zda je belgická vláda skutečně demokratická. Sovětský svaz nebyl konzultován, když byly tyto vlády vytvářeny a ani si nevyhradil právo zasahovat do těchto věcí, neboť si uvědomuje, jak důležité jsou Belgie a Řecko pro bezpečnost Velké Británie. Proto nerozumím tomu, proč se v diskuzích o Polsku nikdo nepokusil zvážit zájmy Sovětského svazu z hlediska jeho bezpečnosti.“*²²

O určité radikalizaci sovětské politiky, která se následně projevila v československo-sovětských vztazích, je možné mluvit od jara roku 1947 a byla

²¹ DEJMEK, Jindřich, *Československo, jeho sousedé a velmoci ve XX. století (1918 až 1992) vybrané kapitoly z dějin československé zahraniční politiky*, Praha: Centrum pro ekonomiku a politiku 2002, ISBN 80-86547-07-8, s. 107.

²² VYKOUKAL, Jiří, LITERA Bohuslav, TEJCHMAN, Miroslav, *Východ: vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944–1989*, Praha: Libri 2017. ISBN 978-80-7277-561-3, s. 64.

ovlivněna řadou faktorů. Československo se po válce vrátilo k předválečnému režimu s určitými nemalými změnami a v Československu tak začalo období takzvané třetí republiky. Bylo třeba s určitými změnami obnovit politický život a vyřešit otázku menšin, především maďarské a německé. Lidské ztráty byly rozhodně markantní, stejně jako územní ztráty, protože Československo ještě v roce 1945 podepsalo smlouvu se Sovětským svazem o odstoupení Podkarpatské Rusi. Přesto, jak bylo uvedeno výše, byla hlavní myšlenka poválečné zahraniční politiky snaha o dobré vztahy se Sovětským svazem, který byl chápán jako určitá pojistka samostatného Československa. Přesto se přes snahu nejvyšších politiků a diplomatů ve vzájemných československo-sovětských vztazích objevovaly určité problémy.

Jedním z nich byla otázka vzájemného narovnání v otázce Podkarpatské Rusi, kdy se československá strana snažila v souladu s protokolem ke smlouvě z 29. června 1945 získat odškodnění osob, jejichž majetek zůstal na území Sovětského svazu a přesídlit příslušníky Svobodova sboru. Ani jedna otázka se československé delegaci v roce 1947 vyřešit nepodařila. Československu nebyla ani v souladu se smlouvou vydána říční plavidla zabavená sovětskou armádou, ani takzvaný kořistní materiál. Nutno konstatovat, že ani sovětské požadavky (například umístění sovětské radiostanice na pražském letišti) nebyly uspokojeny.²³

2.3 Vznik studené války a vliv Sovětského svazu v Československu

V březnu 1947 vystoupil americký prezident Truman na Kongresu a deklaroval, že každému státu, který bude ohrožen (v té době se jednalo především o nebezpečí komunistické revoluce v Německu) totalitními režimy, Spojené státy pomůžou.²⁴ V roce 1947 však došlo v souvislosti s Trumanovou doktrínou ještě k další události, která velmi zasáhla do československo-sovětských vztahů. Československo stejně jako ostatní evropské státy se snažilo obnovit poválečné hospodářství a ekonomiku a českoslovenští

²³ MOULIS, Vladislav, *Podivné spojení k československo-sovětským politickým a hospodářským vztahům mezi dubnem 1945 a únorem 1948*, Praha: Karolinum 1996. ISBN 80-7184-245-1, s. 53.

²⁴ McCAULEY, Martin, *The Rise and Fall of the Soviet Union*, Oxon: Routledge 2008. ISBN 978-0-582-78465-9, s. 264–265.

finančníci, jak uvádí historik Karel Kaplan,²⁵ usilovali o půjčku od Mezinárodního měnového fondu nebo od Mezinárodní banky (jednalo se o úvěr ve výši 350 milionů dolarů²⁶), nicméně americké ministerstvo zahraničí jednání o úvěr zastavilo s odůvodněním, že Československo podporuje protiamerickou politiku Sovětského svazu.

Nedlouho poté vystoupil ministr Marshall s plánem, jakou formou by mohla proběhnout pomoc poválečné Evropě. Moskva s účastí Československa na tomto plánu souhlasila. Následně, 8. července 1947, odcestovala do Moskvy vládní delegace v čele s Janem Masarykem, Klementem Gottwaldem a Prokopem Drtinou, kteří měli se Stalinem formu účasti Československa na Marshallově plánu prodiskutovat. Stalin se ovšem postavil proti československé účasti zamítavě. Československo účast na Marshallově plánu na nátlak Moskvy odmítlo, čímž potvrdilo skutečnost, že se nachází ve sféře jeho vlivu bez vlastní zahraniční politiky. Klement Gottwald odmítnutí vysvětlil 24. srpna 1947 na slavnosti KSČ v Líšni u Brna následujícím způsobem: *„My jsme si o Marshallově plánu nedělali již od začátku žádné iluze. A zkušenosti, kterých jsme postupně o něm nabyli, potvrzují, že naše obavy byly zcela oprávněné. Jak se ukazuje, je smyslem Marshallova plánu otevřít Evropu pro americké zboží, a nejen to, nýbrž i obnovit německý průmysl a hospodářství a oklestit svobodný rozvoj evropských států, jak se to již děje v Řecku a Turecku.“*²⁷

Přestože na Marshallův plán je možné nahlížet jako na definitivní potvrzení, že Československo se nacházelo ve sféře sovětského vlivu, který se může vměšovat do oblasti československých zájmů, které by měly být pro suverénní stát považovány za nedotknutelné (například zahraniční politika nebo vnitřní hospodářství), nebyly události v roce 1947 prvním takovýmto aktem ze strany Sovětského svazu. Je třeba jistě připomenout tlak, který byl na Československo vyvíjen v roce 1946 ohledně uzavření smlouvy s Polskem, přestože československo-polské vztahy rozhodně nebyly vyřešené a z meziválečné doby a období druhé světové války zůstala spousta otázek

²⁵ KAPLAN, Karel, *Československo v letech 1945–1948 I. díl*, Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1991. ISBN 80-04-25699-6, s. 82.

²⁶ Tamtéž, s. 83.

²⁷ VESELÝ, Zdeněk, *Marshallův plán a Československo*, Praha: Melantrich 1987, s. 33.

československo-polských vztahů bez odpovědi, a to na obou stranách.²⁸ Zatímco Československo požadovalo od Polska uznání předmnichovských hranic, Polsko trvalo na hranicích, které byly vytyčeny po říjnu 1938.²⁹ K otevřenému konfliktu sice nedošlo, protože Moskva neměla na něčem podobném zájem, ale situace mezi oběma státy byla napjatá až do roku 1958, kdy byla přijatá hraniční smlouva.

2.4 Předehra k únorovému převratu 1948

Zásadním bodem zlomu v československo-sovětských vztazích pak byl únorový převrat v roce 1948, který nejen změnil politický režim a ukončil demokratické uspořádání společnosti v Československu, ale ještě více ho připoutal k Sovětskému svazu. Jak uvádí ve svých vzpomínkách na toto období Hubert Ripka, ministr zahraničního obchodu, „*historie únorového puče ukázala, že Československo, svou demokratickou tradicí a svým světovým názorem úzce spjaté se západním světem, mohlo být komunisty jen s pomocí sovětského Ruska a pod nátlakem Kremle.*“³⁰ Puč spočíval ve skutečnosti, že již delší dobu byly praktiky KSČ, která prostřednictvím ministra Noska ovládala Ministerstvo vnitra, kritizovány příslušníky nekomunistických stran. Tyto strany požadovaly zrušení personálních změn na ministerstvu, ale ministr Nosek s tím nesouhlasil. Jak uvádí Vytluoukal, Litera a Tejchman, do Prahy dokonce přiletěl sovětský ministr zahraničí Zorin, který Gottwaldovi poradil, aby využil situace k získání moci a pokud by jeho tah nevyšel, Sovětský svaz mu vojensky pomůže.³¹ Ministři ostatních stran podali 20. února 1948 demisi, zatímco komunističtí ministři setrvali na svých postech. KSČ uspořádala 25. února 1948 generální stávkou na podporu své politiky, jejímž završením bylo přijetí demise prezidentem republiky, čímž mohl Klement Gottwald jmenovat na uprázdněné posty komunistické politiky a převzal tak moc v zemi do svých rukou.

²⁸ McCAULEY, Martin, *The Rise and Fall of the Soviet Union*, Oxon: Routledge 2008. ISBN 978-0-582-78465-9, s. 259–260.

²⁹ VYKOUKAL, Jiří, LITERA Bohuslav, TEJCHMAN, Miroslav, *Východ: vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944–1989*, Praha: Libri 2017. ISBN 978-80-7277-561-3, s. 129.

³⁰ RIPKA, Hubert, *Únorová tragédie: svědectví přímého účastníka*, Brno: Atlantis 1995. ISBN 80-7108-098-5, s. 284.

³¹ VYKOUKAL, Jiří, LITERA Bohuslav, TEJCHMAN, Miroslav, *Východ: vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944–1989*, Praha: Libri 2017. ISBN 978-80-7277-561-3, s. 155.

3 ČESKOSLOVENSKO-SOVĚTSKÉ VZTAHY 1948–1968

3.1 Únorový převrat 1948

V únoru 1948 se v Československu chopila moci Komunistická strana, došlo ke změně státního zřízení, které bylo zakotvené v Ústavě 9. května. Ve vztazích se Sovětským svazem to znamenalo především daleko užší spolupráci, a to jak na poli politickém, tak na poli hospodářském, kulturním a ekonomickém. Sdělil to na IX. sjezdu KSČ v květnu 1949 prezident Klement Gottwald: „*Nic nás od sovětského svazu neodtrhne. Sovětský svaz zaručuje nám nejen národní svobodu a státní nezávislost, ale Sovětský svaz stojí také v čele těch, kdož zápasí o udržení světového míru.*“³² Přestože Klement Gottwald, od 14. června 1948 byl prezident Československa, v listopadu 1948 prohlásil, že „*bez spojení se Sovětským svazem, bez jeho bratrské pomoci nemohl by dnes československý lid budovat svůj nový stát nezávislý a lidově demokratický,*“³³ záhy se ukázalo, že nezávislost československé nejen zahraniční politiky je iluzorní.

Československo se po roce 1948 snažilo ideologicky, politicky i hospodářsky přiblížit Sovětskému svazu, zatímco Sovětský svaz si k sobě Československo víc a víc připoutával. Jeho zahraniční politika byla ovlivňována zahraničněpolitickými i vojenskými zájmy Sovětského svazu. Období let 1948–1953 je tak možné charakterizovat jako snahu Sovětského svazu o upevnění svého mocenského bloku. Snaha o kontrolu států nacházejících se ve sféře sovětského vlivu, vyústila v totální podřízenosti Československa na Moskvě. Jak uvádí historik Karel Kaplan: „*V ČSR se uplatňovaly rozličné formy podřízenosti: prostřednictvím institucí, jako byly Rada vzájemné hospodářské pomoci (RVHP), Informační byro KS, generální štáb, pomocí pokynů komunistickému vedení, vlivem velvyslanec (od 6. března 1948 M. A. Silin), působením systému sovětských poradců.*“³⁴ Z výše uvedeného vyplývá, že

³² DEJMEK, Jindřich, *Československo, jeho sousedé a velmoci ve XX. století (1918 až 1992) vybrané kapitoly z dějin československé zahraniční politiky*, Praha: Centrum pro ekonomiku a politiku 2002, ISBN 80-86547-07-8, s. 111.

³³ GOTTWALD, Klement, *O československé zahraniční politice*, Praha: Svoboda 1950, s. 102.

³⁴ KAPLAN, Karel, *Československo v letech 1948–1953, 2. část, Zakladatelské období komunistického režimu*, Praha: Státní pedagogické nakladatelství 1991. ISBN 80-04-25700-3, s. 6.

zahraničněpolitické vztahy mezi Československem a Sovětským svazem byly řízeny z Moskvy a československá suverenita v této, ani v žádné jiné, oblasti prakticky neexistovala.

Ve výše uvedeném období se rozvíjela československo-sovětská spolupráce na poli hospodářství a ekonomiky. V prosinci 1948 byla uzavřena dohoda o poskytnutí půjčky ve zlatě vládě Republiky československé, nebo v listopadu 1950 byla uzavřena dohoda mezi Československem a Sovětským svazem o vzájemných dodávkách zboží na období 1951-1955.³⁵

3.2 50. léta a vliv sovětského svazu v Československu

Na počátku 50. let 20. století v československo-sovětských vztazích byla viditelná snaha především o upevnění hospodářské a vojenské spolupráce a zároveň byl patrný čím dál větší tlak ze strany Sovětského svazu na Československo, které se mělo zbavit posledních demokratických struktur nebo vazeb na západní státy, popřípadě Spojených států. Již počátkem 50. let byl uzavřen americký konzulát v Bratislavě a diplomatické zastoupení Spojených států v Praze bylo velmi omezováno.³⁶ Ze Sovětského svazu se do Československa zároveň šířila protiamerická propaganda.

Československo se tak téměř ve všech oblastech dostalo pod vliv a vedení Sovětského svazu na počátku 50. let 20. století, proto je velmi složité mluvit o vzájemných vztazích, neboť dle původní definice by mělo jít o vztahy dvou suverénních států, což v případě Československa a Sovětského svazu v uvedeném období nešlo. Československá výroba byla podřízena diktátu Sovětského svazu a velký důraz se kladl na zbrojení a armádu (především v souvislosti s korejskou válkou), kde došlo k vyměnění nejvyšší armádních představitelů.

³⁵ *Československo-sovětské vztahy 1945–1960 (dokumenty a materiály)*. Praha: SPN 1971, s. 164 an.

³⁶ DEJMEK, Jindřich, *Československo, jeho sousedé a velmoci ve XX. století (1918 až 1992) vybrané kapitoly z dějin československé zahraniční politiky*, Praha: Centrum pro ekonomiku a politiku 2002, ISBN 80-86547-07-8, s. 318.

3.3 Změna a nový vývoj v sovětské sféře vlivu

Určitou změnu v československo-sovětských vztazích přinesla Stalinova smrt v roce 1953 a následný XX. sjezd Komunistické strany Sovětského svazu (KSSS) v únoru 1956, který změnil vnímání Stalina. Po jeho smrti navíc došlo k určitému uvolnění. V Československu je tato éra spojena s nástupcem Klementa Gottwalda, Antonínem Zápotockým, ale nutno konstatovat, že uvolňování, ke kterému došlo v Sovětském svazu se do Československa dostalo s určitým zpožděním. V souvislosti s odstraněním kultu Stalina se některé osobnosti v Sovětském svazu a Československo dočkaly rehabilitace – v Čechách to byl například Ludvík Svoboda, který se po Chruščovově zásahu vrátil zpět do armády.³⁷

3.4 Důvody a vznik multilaterálních dohod

Pokud jde o československo-sovětské vztahy v letech 1955–1956 došlo k dotvoření oboustranné politicko-vojenské struktury, která zároveň reagovala na vývoj v západní Evropě (v té době vstoupila do NATO Spolková republika Německo). Na konferenci ve Varšavě v roce 1954, kam se dostavili také zástupci Československa byla podepsaná multilaterální Smlouva o přátelství, spolupráci a vzájemné pomoci (smlouvu podepsaly: Albánská lidová republika, Bulharská lidová republika, Československá republika, Maďarská lidová republika, Německá demokratická republika, Polská lidová republika, Rumunská lidová republika a Sovětský svaz³⁸), která přímo reagovala na ratifikaci pařížských dohod, kterou vnímala jako novou válečnou hrozbu. V této dohodě, která byla později nazvaná Varšavskou smlouvou, se smluvní strany zavázaly (dle čl. 4), „*dojde-li v Evropě k ozbrojenému útoku proti jednomu státu nebo několika státům zúčastněným na smlouvě ze strany kteréhokoliv státu nebo skupiny států, každý stát zúčastněný na smlouvě na základě práva na individuální nebo kolektivní obranu, v souhlase s čl. 51 Charty OSN, poskytne státu nebo státům, které byly takto napadeny, okamžitou pomoc*“.³⁹ Porady mezi státy byly podřízeny Polickému poradnímu výboru (dle čl. 6). Státy zároveň v čl. 8 prohlásily, že budou „*působit v duchu přátelství a*

³⁷ VYKOUKAL, Jiří, LITERA Bohuslav, TEJCHMAN, Miroslav, *Východ: vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944–1989*, Praha: Libri 2017. ISBN 978-80-7277-561-3, s. 376.

³⁸ KRÁTKÝ, Karel, *Socialistické státy, evropská bezpečnost a spolupráce*, Praha: Svoboda 1972, s. 158.

³⁹ Tamtéž, s. 160.

spolupráce k dalšímu rozvoji, (...) řídicí se zásadou vzájemného respektování nezávislosti a svrchovanosti“.⁴⁰ Ve Varšavě reprezentoval Československo předseda vlády Viliam Široký, který po podpisu smlouvy prohlásil, že je pakt založen „*na základních a všeobecně uznávaných zásadách mírových vztahů, (...) které jsou našemu lidu neotřesitelnou zárukou, že již nikdy bota agresora nebude dupat po naší krásné zemi*“.⁴¹

3.5 Stmelování vzájemných vztahů

V roce 1957 zemřel prezident Antonín Zápotocký a novým prezidentem v Československu se stal Antonín Novotný, v té době první tajemník KSČ. Antonín Zápotocký ještě před svou smrtí odjel do Sovětského svazu, v lednu 1957, se konala společná československo-sovětská deklarace, kde bylo tvrzené o „*totožnosti zájmů ušlechtilých zásad proletářského internacionalismu a jednoty názorů v boji za výstavbu socialismus a komunismus*“.⁴² Zároveň během této návštěvy došlo k jednání zástupců komunistických stran Československa a Sovětského svazu. Jak následně otisklo Rudé právo 1. února 1957, na tomto jednání bylo konstatováno, že „*v době fašistického puče v Maďarsku, kdy imperialisté počítali s izolací Maďarska od socialistického tábora, s organizováním kontrarevolučních provokací v zemích lidové demokracie, socialistické země, řídicí se zásadami proletářského internacionalismu, jednomyslně podpořily revoluční síly maďarského lidu a národy těchto zemí se ještě těsněji semkly kolem svých komunistických stran a lidových vlád*“.⁴³ Výsledky jednání, jak konstatoval ministr zahraničních věcí Československé republiky V. David v zahraničním výboru Národního shromáždění Československé republiky, byly shrnuty ve společné československo-sovětské deklaraci, kterou za československou stranu podepsal Viliam Široký. Kromě jiného se v deklaraci konstatovalo, že budou do budoucna rozvíjeny a upevňovány přátelské vztahy mezi Československem a Sovětským svazem.

⁴⁰ KRÁTKÝ, Karel, *Socialistické státy, evropská bezpečnost a spolupráce*, Praha: Svoboda 1972, s. 161.

⁴¹ DEJMEK, Jindřich, *Československo, jeho sousedé a velmoci ve XX. století (1918 až 1992) vybrané kapitoly z dějin československé zahraniční politiky*, Praha: Centrum pro ekonomiku a politiku 2002, ISBN 80-86547-07-8, s. 114.

⁴² Tamtéž, s. 115.

⁴³ *Československo-sovětské vztahy 1945–1960 (dokumenty a materiály)*. Praha: SPN 1971. s. 273 an.

V červenci 1957 přijeli naopak N. S. Chruščov a N. A. Bulganin do Československa, což byla de facto první oficiální návštěva nejvyšších představitelů Sovětského svazu v Československu. Nedlouho po smrti Antonína Zápotockého, zasáhly sovětské představitelé do situace v Československu a prosadili jako jeho nástupce Antonína Novotného. Vzhledem k tomu, že Antonín Novotný byl pod sovětským vlivem, což vyplývá i z knihy Karla Kaplana,⁴⁴ došlo po roce 1957 ještě k intenzivnější spolupráci se Sovětským svazem. Na druhé straně je ale třeba zdůraznit, že i přes počáteční závislost na Sovětském svazu, nakonec to byl právě Novotný, který získal pro Československo největší míru nezávislosti ze všech československých prezidentů.

V roce 1957 pak bylo uzavřeno mezi Československem a Sovětským svazem několik vzájemných dohod a smluv. Na konci srpna to byla smlouva mezi Československou republikou a Svazem sovětských socialistických republik o právní pomoci ve věcech občanských, rodinných a trestních, která dávala občanům Sovětského svazu stejná práva v Československu, jaká měli občané Československa a umožňovala jim přístup k soudům, prokuratuře a státnímu notářství. Stejná práva byla zaručena i občanům Československa v Sovětském svazu.⁴⁵ V říjnu 1957 byla uzavřena úmluva mezi Československou republikou a Sovětským svazem o úpravě státního občanství osob s dvojím občanstvím⁴⁶, nicméně bezesporu zajímavější byla konsulární úmluva mezi Československou republikou a Sovětským svazem, která umožnil zřízení československých konzulátů na území Sovětského svazu a sovětských konzulátů na území Československa.⁴⁷

⁴⁴ KAPLAN, Karel, *Kronika komunistického Československa Antonín Novotný-vzestup a pád "lidového" aparátčíka*, Brno: Barrister & Principal, 2011, ISBN 978-80-87474-08-2.

⁴⁵ *Československo-sovětské vztahy 1945–1960 (dokumenty a materiály)*. Praha: SPN 1971, s. 295 an.

⁴⁶ Tamtéž, s. 315 an.

⁴⁷ Tamtéž, s. 318 an.

3.6 Krize v Evropě a její vliv na vzájemné vztahy

Nicméně v období 1957–1967 byla československá zahraniční politika plně podřízena sovětskému vlivu. Byl podporován sovětský přístup k takzvané druhé berlínské krizi 1960–1961.⁴⁸ Československo podporovalo Sovětský svaz i v politice ve východní a jihovýchodní Asii (zde především ve válce ve Vietnamu). Formální vyjádření tohoto těsného spojení Československa a Sovětského svazu je možné vidět v prodloužení platnosti smlouvy o přátelství a vzájemné pomoci (původní smlouva podepsaná v roce 1943) podepsané v listopadu 1963. Kromě podpisu této dohody v 60. letech vzrostly vzájemné návštěvy československých představitelů v Sovětském svazu a sovětských představitelů v Československu.

Pokud jde o vojenské záležitosti, hrál v 60. letech velkou úlohu Varšavský pakt, který do roku 1969, kdy byla v jeho rámci zřízená nová struktura: výbor ministrů obrany fungoval na stejném principu a dle stejných pravidel, jak bylo nastaveno v roce 1955. Primární úloha Varšavského paktu byla do 70. let 20. století velmi patrná, protože se jak členové NATO, tak země Varšavské smlouvy připravovaly na vojenské střetnutí. Rozpory mezi východním a západním blokem bylo velmi vyostřené v 50. a na počátku 60. let, ale jak uvádí britský historik R. Vinen, „*jak čas ubíhal, obě strany dávaly stále jasněji najevo vzrůstající vzájemnou snášlivost, nezbytnou pro další soužití. John Foster Dulles, ministr zahraničních věcí Spojených států v letech 1953–1959, byl posledním americkým politikem, který hovořil o „osvobození východní Evropy“.*“⁴⁹

Československo bylo, pokud jde o Varšavský pakt, plně pod vlivem Sovětského svazu a to tak, že se ještě ani v roce 1966 nepokusilo připojit k názoru Rumunska, které chtělo rozšířit kompetence politického poradního výboru Varšavské smlouvy a snažilo se zajistit výraznější zastoupení menších států v jejích orgánech (především ve velení) a navíc souhlasilo i s plány Sovětského svazu, které byly připraveny pro případnou válku

⁴⁸ Tzv. druhá berlínská krize začala poté, co Chruščov předložil na podzim 1958 ultimátum s požadavkem přetvoření Berlína na svobodné a demilitarizované pásmo. Chruščov požadavek zopakoval ještě v lednu 1959. V roce 1961 i přes schůzku Chruščova a Johna Kennedyho vyústila berlínská krize, která zapříčinila uzavření hranice mezi Západním Berlínem a NDR a započala stavbu Berlínské zdi. (Blíže viz NÁLEVKA, Vladimír, *Světová politika ve 20. století*, Praha: Aleš Skřivan ml 2000. ISBN 80-902261-6-7, s. 195–196.)

⁴⁹ VINEN, Richard, *Evropa dvacátého století*, Praha: Vyšehrad 2007, ISBN 978-80-7021-735-1, s. 261.

ve střední Evropě a které počítaly i s atomovým bombardováním československého území.⁵⁰ Vzhledem ke skutečnosti, že Československo nemělo v 60. letech vlastní sklady jaderných hlavic, bylo mu doporučeno, aby takové sklady na jeho území byly vybudovány. Komise obrany ÚV KSČ schválila návrh 25. května 1965 a z pověření prezidenta Novotného podepsal smlouvu ministr národní obrany B. Lomský 15. prosince 1967. Podle této smlouvy měly být do poloviny roku 1967 vybudovány tři sklady, které měly být postaveny pod sovětské velení.⁵¹

⁵⁰ DEJMEK, Jindřich, *Československo, jeho sousedé a velmoci ve XX. století (1918 až 1992) vybrané kapitoly z dějin československé zahraniční politiky*, Praha: Centrum pro ekonomiku a politiku 2002, ISBN 80-86547-07-8, s. 117.

⁵¹ KAPLAN, Karel, *Kořeny československé reformy 1968*, Brno: Doplněk 2000. ISBN 80-7239-061-9, s. 37.

4 ČESKOSLOVENSKO-SOVĚTSKÉ VZTAHY 1968–1989

4.1 Předehra k pražskému jaru 1968 a intervenci

Rok 1968 představuje určitý zlom v dějinách komunistického Československa, ale dá se konstatovat, že reformní hnutí, které na počátku roku 1968 zasáhlo Československo, nevnesl významnou změnu do československo-sovětského vztahu. Jak uvádí historik Dejmek: „*Jak víme ze zpřístupněné sovětské dokumentace, Brežněvova ekipa (až na část tzv. jestřábů) zpočátku dokonce oceňovala reformní kurs nového vedení KSČ v čele s Alexandrem Dubčekem víceméně pozitivně, mj. i vzhledem k předcházejícím problémům uvnitř čs. stranického vedení, o nichž se Brežněv sám přesvědčil při poslední návštěvě v prosinci 1967.*“⁵²

Od konce února se reformní přístup projevoval v československé armádě personálními změnami (především v jejím velení) a dále ve změnách ve stranickém aparátu a také na Ministerstvu vnitra. Tyto změny začaly znepokojovat představitele v Moskvě. Situace v Československu byla na schůzce komunistických představitelů v Drážďanech v březnu 1968 vyhodnocena jako „kontrarevoluce“. Návrh W. Gomulky, aby do Československa byla vyslána vojska Varšavské smlouvy, přijat na této schůzce ještě nebyl, ale bylo jasné, že Sovětský svaz sleduje situaci v Československu se vzrůstajícím znepokojením.

Poté, co byl v Praze jmenován prezidentem Ludvík Svoboda a nedlouho poté byl přijat Akční program KSČ, který tvořil základní koncepci reformních snah. Tento program nicméně potvrdil vedoucí úlohu KSČ, ale při pouštěl, že do budoucna „*komunisté musí stále znovu v rámci demokratických pravidel socialistického státu usilovat o dobrovolnou podporu většiny pro linii strany.*“⁵³ Jak poukazuje historik Jan Křen: „*kromě dalšího prohloubení ekonomické reformy a federalizace státu obsahoval*

⁵² DEJMEK, Jindřich, *Československo, jeho sousedé a velmoci ve XX. století (1918 až 1992) vybrané kapitoly z dějin československé zahraniční politiky*, Praha: Centrum pro ekonomiku a politiku 2002, ISBN 80-86547-07-8, s. 117.

⁵³ KALOUS, Jan, KOCIÁN, Jiří, ADAMEC, Jan, *Český a slovenský komunismus (1921–2011)*, Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR 2012. ISBN 978-80-87211-70-0, s. 129.

*Akční program i návrh státních změn, založených na obnově dělby moci (nezávislé soudnictví, větší role parlamentu a vlády) a na zárukách občanských práv a svobod (tisku, vyznání a též práv národnostních menšin).*⁵⁴ Zahraničněpolitická část, jak dodává J. Křen, byla koncipovaná velmi zdrženlivě a jako prioritu určovala vztahy se Sovětským svazem a socialistickými zeměmi.⁵⁵

4.2 Intervence vojsk varšavské smlouvy

Koncem dubna 1968 začala tak sovětská strana připravovat plány na zásah do Československa. Příprava plánů pokračovala i přes to, že nová československá vláda v čele s O. Černíkem vydala programové prohlášení, které ale nemělo na sovětské přípravě žádný vliv. Není bez zajímavosti, že názory některých vysoce postavených československých generálů v čele s V. Prchlíkem, kteří se zasazovali o to, aby byla promyšlena možnost obrany proti sovětské invazi, nebyly vyslyšeny.⁵⁶ Přestože bylo postupem doby jasné, že hrozba sovětské invaze je stále více reálná, představitelé Československa nedali pokyn k aktivním obraným opatřením. Ani po několika jednání s představiteli Sovětského svazu (například v Čierné na přelomu července a srpna 1968 nebo v Bratislavě 3. srpna 1968) tlak ze strany Sovětského svazu neustal a výsledkem byla sovětská invaze v noci z 20. na 21. srpna 1968. Následovalo převezení nejvyšší československých představitelů na schůzku do Moskvy, kde tajným protokolem z 26 srpna 1968 bylo stvrzeno, že Československo tvoří součást sovětského bloku a budou ukončeny reformy.⁵⁷ Kromě toho tajný protokol stanovil, že na území Československa bude operovat sovětský kontingent o velikosti 75 000 mužů.⁵⁸

⁵⁴ KŘEN, Jan, *Dvě století střední Evropy*, Praha: Argo 2005, ISBN 80-7203-612-2, s. 760.

⁵⁵ Tamtéž, s. 760.

⁵⁶ DEJMEK, Jindřich, *Československo, jeho sousedé a velmoci ve XX. století (1918 až 1992) vybrané kapitoly z dějin československé zahraniční politiky*, Praha: Centrum pro ekonomiku a politiku 2002, ISBN 80-86547-07-8, s. 119.

⁵⁷ DEJMEK, Jindřich, *Československo, jeho sousedé a velmoci ve XX. století (1918 až 1992) vybrané kapitoly z dějin československé zahraniční politiky*, Praha: Centrum pro ekonomiku a politiku 2002, ISBN 80-86547-07-8, s. 120.

⁵⁸ RYCHLÍK, Jan, *Češi a Slováci ve 20. století: spolupráce a konflikty 1914–1992*, Praha: Vyšehrad 2015. ISBN 978-80-7429-631-4, s. 509.

4.3 Zásadní změny v Československé vládě a její vliv na vztahy

Po srpnu 1968 došlo také ke změně uvnitř KSČ, ve které se utvořilo nové vedení kolem Gustáva Husáka, ale další personální změny byly prováděny Sovětským svazem. Například nový náčelník Hlavní politické správy Ministerstva obrany F. Bedřich byl pověřen úkolem, „*aby od počátku prosince 1968 odstranil od jednotek a z vojenských škol a akademií všechny pravicově orientované síly.*“⁵⁹ Vyvrcholením tlaku Moskvy v letech 1968–1970 bylo podřízení československé armády sovětskému velení a podpis *Smlouvy o přátelství, spolupráci a vzájemné pomoci mezi Československou socialistickou republikou a Svazem sovětských socialistických republik 6. května 1970*,⁶⁰ která opět potvrdila československou smlouvu o přátelství z roku 1943 i její prodloužení z roku 1964, a která určovala spolupráci mezi Československem a Sovětským svazem v oblasti hospodářské, vědeckotechnické (čl. 2), kulturní a také v oblasti škol, literatury a umění (čl. 3) a dále bylo smluveno, že strany „*se budou vzájemně informovat a radit o všech důležitých mezinárodních otázkách dotýkajících se jejich zájmů a ve své činnosti budou vycházet ze společného postoje dohodnutého v souladu se zájmy obou států.*“⁶¹ Tato smlouva byla podepsaná v Praze 6. května 1970 L. I. Brežněvem, A. N. Kosyginem, G. Husákem a L. Štrougalem.⁶²

Po roce 1968 se v československo-sovětských vztazích projevovala sovětská dominance, stejně jako zahraniční politika byla podřízena Sovětskému svazu i armáda. Následující období bývá v Československu označováno jako doba normalizace, které je datováno od roku 1968 do sametové revoluce v roce 1989. Jak uvádí historik Wanner po podpisu této dohody vzrostl počet sovětských poradců v československých hospodářských, politických a kulturních orgánech o 300 % ve srovnání s rokem 1967.⁶³ Závazným výkladem pražského jara a událostí roku 1968 se stalo „*Poučení z krizového vývoje*“ V. Biřáka, které bylo zároveň i „*vodítkem další vnější politiky, což definitivně*

⁵⁹ WANNER, Jan, *Brežněv a východní Evropa 1968–1982*, Praha: Karolinum 1995. ISBN 80-7184-041-6, s. 91.

⁶⁰ *Československo-sovětské vztahy 1945–1960 (dokumenty a materiály)*. Praha: SPN 1971, s. 437.

⁶¹ Tamtéž, s. 439.

⁶² DEJMEK, Jindřich, *Československo, jeho sousedé a velmoci ve XX. století (1918 až 1992) vybrané kapitoly z dějin československé zahraniční politiky*, Praha: Centrum pro ekonomiku a politiku 2002, ISBN 80-86547-07-8, s. 122.

⁶³ WANNER, Jan, *Brežněv a východní Evropa 1968–1982*, Praha: Karolinum 1995. ISBN 80-7184-041-6, s. 97.

ztvrdil koncem května 1970 „nový“ XIV. sjezd KSČ. Ten také již jednoznačně vyjádřil Sovětům vděčnost za internacionální „pomoc“ před necelými třemi roky, aby současně zakotvil, že „trvalým základem zahraničně-politické linie KSČ a ČSSR ... jsou vztahy bratrské spolupráce, přátelství a pevného spojení se Sovětským svazem a ostatními spojeneckými státy.“⁶⁴

Československo pod tlakem Sovětského svazu podpořilo v roce 1971 bukurešťské zasedání RVHP, kde byl schválen takzvaný Komplexní program, který deklaroval „další zdokonalování forem a metod rozvoje socialistické hospodářské integrace včetně rozsáhlé dělby práce, hlavní organizační metodou spolupráce však měla zůstat nadále koordinace národohospodářských plánů.“⁶⁵

4.4 Normalizace vztahů

Československá komunistická strana v čele s Gustavem Husákem se přimkla k Sovětskému svazu, což se projevilo o to více, když se Gustav Husák stal v roce 1975 prezidentem Československa. Ovšem bylo jasné, že Československo má pro Sovětský svaz velký strategický význam (především z hlediska své geografické polohy). Československo, přestože podřízeno zájmům Sovětského svazu, vyvíjelo v roce 1980 na Sovětský svaz v souvislosti s událostmi v Polsku tlak, aby sovětská armáda zasáhla v Polsku stejně, jako to udělala v roce 1968 v Československu. Jak uvádí Jindřich Dejmek: „Pražské vládní kruhy ostatně stále osvědčovaly absolutní podporu Moskvě i všude na mezinárodním poli – ještě počátkem léta 1981 podpořily sovětskou iniciativu „K národům a parlamentům světa“, reagující na celkové zhoršení vztahů mezi Západem a Východem, v červenci téhož roku L. Štrougal na XXXV. Zasedání RVHP odsouhlasil sovětskou koncepci dalšího prohloubení specializace v rámci bloku.“⁶⁶

⁶⁴ DEJMEK, Jindřich, *Československo, jeho sousedé a velmoci ve XX. století (1918 až 1992) vybrané kapitoly z dějin československé zahraniční politiky*, Praha: Centrum pro ekonomiku a politiku 2002, ISBN 80-86547-07-8, s. 123.

⁶⁵ WANNER, Jan, *Brežněv a východní Evropa 1968–1982*, Praha: Karolinum 1995. ISBN 80-7184-041-6, s. 43.

⁶⁶ DEJMEK, Jindřich, *Československo, jeho sousedé a velmoci ve XX. století (1918 až 1992) vybrané kapitoly z dějin československé zahraniční politiky*, Praha: Centrum pro ekonomiku a politiku 2002, ISBN 80-86547-07-8, s. 125.

V této souvislosti je bezpochyby zajímavá návštěva prezidenta Gustáva Husáka v Moskvě v roce 1982 (v době polské krize a uvalením amerických sankcí na Moskvu a Varšavu). Během této schůzky došlo k odsouzení politiky NATO, a především politiky Spojených států amerických. Zároveň v roce 1983, do kterého spadá období takzvané druhé studené války situace ještě více eskalovala. To bylo dáno především rozmístěním amerických raket v západní Evropě (ve Spolkové republice Německo), přičemž Moskva reagovala přerušením jednání o omezení raket středního doletu. Československá vláda odsouhlasila „*přípravné práce k rozvinutí raketových komplexů operativně-taktického určení.*“⁶⁷

Přestože opětné zbrojení a rozmisťování raket ve střední Evropě bylo pro Československo potenciální hrozbou, byla stále ovlivňovaná Moskvou, která vyslala na československé území další sovětské vojenské jednotky. Československo souhlasilo se sovětským postupem, přestože v ostatních státech nacházejících se pod sovětským vlivem docházelo k projevům nesouhlasu s politikou Sovětského svazu, a to již od roku 1983. Takovýto kurz byl prosazován například v Maďarsku, které od počátku 80. let prosazovalo prostřednictvím „socialismu v národním rámci“ určitou nezávislost na Sovětském svazu, nebo dokonce prostřednictvím mezi západními velmocemi a Sovětským svazem. Československo v této době neprojevovalo odpor k sovětským plánům, ani nehledalo nějakou individuální cestu jako například Maďarsko, což je patrné například ze setkání československého prezidenta Gustáva Husáka v Moskvě v červnu 1984, kde G. Husák potvrdil Sovětskému svazu úplnou totožnost názorů s jeho politickým směřováním.

Mezitím došlo ke změně sovětského vedení a místo Brežněva stanul v čele Sovětského svazu Michail Gorbačov, což mělo vliv i na československo-sovětské vztahy. Krátce po svém nástupu zorganizoval Gorbačov schůzku nejvyšších

⁶⁷ DEJMEK, Jindřich, *Československo, jeho sousedé a velmoci ve XX. století (1918 až 1992) vybrané kapitoly z dějin československé zahraniční politiky*, Praha: Centrum pro ekonomiku a politiku 2002, ISBN 80-86547-07-8, s. 126.

představitelů států Varšavské smlouvy, která byla doplněna 26. dubna 1985 dodatkovým protokolem, který prodlužoval platnost smlouvy na dalších dvacet let.⁶⁸

4.5 Zásadní změna a rozvolňování komunistického režimu

Zásadní změnu přinesl rok 1986, kdy na XXVII. sjezdu KSSS byly ohlášena zásady perestrojky a nová zahraniční politika, která do značné míry ovlivnila i sovětské satelity včetně Československa. V říjnu 1986 došlo v Reykjavíku, tedy na neutrální půdě na Islandu, ke schůzce mezi americkým prezidentem Reaganem a M. Gorbačovem. Jak uvádí historik Alexandr Ort: „Sovětský nejvyšší představitel se chtěl se svým protějškem poradit o otázkách odzbrojení, z nichž vybral především strategické zbraně, rakety středního doletu a smlouvu o protiraketové obraně. Současně se navrhovalo zahájit jednání o zákazu jaderných zkoušek s cílem dosáhnout smlouvy o úplném zákazu jaderných zbraní.“⁶⁹

V polovině 80. let došlo v souvislosti se změnou mezinárodní situace a zároveň i v souvislosti s perestrojkou ke změně k postavení států sovětského bloku a jejich vztahu k Sovětskému svazu. Nejprve se změny projeví v oblasti hospodářské, což se projevilo například tím, že na konci roku 1985 během zasedání RVHP byl přijat takzvaný Komplexní program vědeckotechnického pokroku do roku 2000, který si kladl za cíl zlepšit vědeckou a technologickou situaci v Sovětském svazu a zemích sovětského bloku tak, aby mohlo dojít k jejich nezávislosti na Západu.⁷⁰ Tento program obsahoval krátkodobé i dlouhodobé cíle. Cílů je vymezeno více než 90, které jsou dále členěny do jednotlivých úkolů.⁷¹

Pokud jde o politiku, je možné kolem poloviny 80. let sledovat určitou změnu ve vztahu Sovětského svazu k jednotlivým zemím v rámci sovětského bloku. Sám Gorbačov deklaroval, že žádná z komunistických stran „nemá monopol na

⁶⁸ DEJMEK, Jindřich, *Československo, jeho sousedé a velmoci ve XX. století (1918 až 1992) vybrané kapitoly z dějin československé zahraniční politiky*, Praha: Centrum pro ekonomiku a politiku 2002, ISBN 80-86547-07-8, s. 128.

⁶⁹ ORT, Alexandr, *Evropa 20. století*, Praha: Arista 2000. ISBN 80-86410-06-4, s. 269.

⁷⁰ DEJMEK, Jindřich, *Československo, jeho sousedé a velmoci ve XX. století (1918 až 1992) vybrané kapitoly z dějin československé zahraniční politiky*, Praha: Centrum pro ekonomiku a politiku 2002, ISBN 80-86547-07-8, s. 129.

⁷¹ KLIMEŠOVÁ, Milada, ŠLANCAROVÁ, Helena, *Vědeckotechnická spolupráce členských států RVHP: Vybrané problémy*, Praha: Institut řízení 1989. ISBN 80-7014-003-8, s. 24 an.

pravdu“⁷², čímž byla ponechána jednotlivým státům určitá autonomie, samozřejmě v rámci sovětského kurzu zahraniční politiky. V dubnu 1987 navštívil Michail Gorbačov Prahu, ale dle Alexandra Orta zklamal všechny své příznivce, „*když se nijak nezmínil o roce 1968.*“⁷³ Během schůzky jednal pouze s Gustávem Husákem, ale údajně se setkal i s obyvateli Prahy. Výsledkem schůzky byl jeho návrh: „*Místo jaderného krematoria navrhujeme pro Evropu mírový rozvoj mnohostranné a zároveň celistvé evropské kultury.*“⁷⁴

4.6 Konec komunistického režimu

V roce 1987 došlo ke změně i v osobě nejvyššího představitele, generálního tajemníka KSČ, kdy Gustáva Husáka vystřídal Miloš Jakeš. Nicméně i přesto československá komunistická strana až do listopadového převratu zdůrazňovala souhlas se sovětskou politikou, což dala najevo i v roce 1987 formou takzvaného Jakešova návrhu na vytvoření pásma důvěry ve střední Evropě.⁷⁵ Návštěva M. Jakeš v Moskvě proběhla v roce 1988, kdy zde československý politik hovořil o společných revolučních cílech a o potřebě prohloubení hospodářské a vědecko-technické spolupráce, „*kteřé měla posloužit především takzvaná nová koncepce hospodářské spolupráce mezi oběma zeměmi na příštích 15 až 20 let.*“⁷⁶

Orientace Československa na Sovětský svaz skončila po listopadovém převratu v roce 1989, kdy se Československo zařadilo po bok demokratických států. Vztahy se Sovětským svazem tak musely vzniknout na novém základě. Tento základ byl stanoven již v letech 1990–1991, kdy do Moskvy přijel Václav Havel, který zde podepsal jednak Deklaraci o vztazích mezi Československem a Sovětským svazem, ale i dohodu o odchodu sovětských vojsk z Československa.⁷⁷

⁷² DEJMEK, Jindřich, *Československo, jeho sousedé a velmoci ve XX. století (1918 až 1992) vybrané kapitoly z dějin československé zahraniční politiky*, Praha: Centrum pro ekonomiku a politiku 2002, ISBN 80-86547-07-8, s. 129.

⁷³ ORT, Alexandr, *Česká zahraniční politika*, Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2005. ISBN 80-86898-35-0, s. 257.

⁷⁴ Tamtéž, s. 257.

⁷⁵ DEJMEK, Jindřich, *Československo, jeho sousedé a velmoci ve XX. století (1918 až 1992) vybrané kapitoly z dějin československé zahraniční politiky*, Praha: Centrum pro ekonomiku a politiku 2002, ISBN 80-86547-07-8, s. 130.

⁷⁶ Tamtéž, s. 130.

⁷⁷ Tamtéž, s. 131.

ZÁVĚR

Jak bylo uvedeno v teoretické kapitole, vztahy dvou států se vyvíjí na základě určitých faktorů, které mohou vzhledem ke konkrétní situaci variovat, ale výše uvedené faktory jsou obecné, a proto mohou být použity pro všechny státy.

V první řadě byla zmíněna geografická poloha obou států. Pokud jde o československo-sovětské vztahy v letech 1945–1989, lze konstatovat, že geografická poloha jistě hrála určitou roli. Právě vzájemná geografická poloha Sovětského svazu a Československa několikrát zasáhla do utváření zahraničněpolitických vztahů: v případě obsazení Podkarpatské Rusi Sovětským svazem v roce 1945, kdy se Sovětský svaz tak stal de facto sousedem Československa. Nicméně nedá se konstatovat, že by právě geografická poloha měla dalekosáhlý vliv na československo-sovětské vztahy v letech 1945–1948.

O to více měl při konstituování zahraničněpolitických vztahů vliv další faktor, kterým je politická situace obou aktérů. Tato skutečnost měla dalekosáhlý vliv. V první etapě (1945–1948) právě politická situace v Sovětském svazu způsobila, jak se konstituovaly vzájemné vztahy, kdy Stalin Československo považoval za svou zájmovou sféru a dle toho ke vztahu k Československu i postupoval. Na druhou stranu to byl právě demokratický režim Československa, kterému se s většími či menšími úspěchy dařilo odolávat sovětskému tlaku. Nakonec ale vlivem zvětšujícího se nátlaku nakonec došlo v Československu k únorovému převratu, který determinoval další vývoj Československa na více než čtyřicet let. V druhé etapě (1948–1968) se opět vnitřní situace Sovětského svazu a Československa promítla do jejich vzájemných vztahů, což bylo způsobeno především tím, že Československo bylo v té době pod velkým vlivem Sovětského svazu, které ovládalo Československo prostřednictvím komunistické strany, sovětského vyslance a dalších struktur infiltrovaných do československé společnosti. Na vzájemné vztahy měl bezpochyby vliv i rok 1968, kdy došlo v československé společnosti k určitému oživení, což se nesetkalo s pozitivní odezvou ze strany Sovětského svazu a vyvrcholilo obsazením Československa vojsky zemí Varšavské smlouvy. Podobně se vnitřní vývoj obou států odrazil v jejich vzájemných vztazích i v následujícím období, tedy v letech 1968–1989.

Pokud jde o společné či rozdílné zahraničněpolitické zájmy, je tento faktor, který ovlivňuje interakce mezi jednotlivými státy, pro československo-sovětské vztahy relevantní pouze v prvním ze sledovaných období, tedy pro roky 1945–1948. Pro další roky (1948–1989) je tento aspekt nerelevantní, protože Československo se v této době nacházelo pod vlivem Sovětského svazu v souladu se sovětskou politikou se rozvíjela i československá zahraniční politika, proto byly v československo-sovětské vztahy relevantní pouze společné zájmy, neboť nebylo možné, aby Československo mělo odlišné zájmy od Sovětského svazu. Určitou výjimku z této premisy představuje samozřejmě rok 1968, kdy bylo v Akčním programu, který sice jen velmi opatrně, ale přesto předznamenával změnu kurzu i v zahraniční politice (například *„Základní orientace československé zahraniční politiky se zrodila a potvrzovala v době národněosvobozeneckého zápasu a v procesu socialistické přestavby naší země – je to spojenectví a spolupráce se Sovětským svazem a ostatním i socialistickými státy. Budeme usilovat o to, aby se přátelské vztahy s našimi spojenci – zeměmi světového socialistického společenství - nadále prohlubovaly na základě vzájemné úcty, svrchovanosti a rovnoprávnosti, vzájemného respektování a internacionální solidarity. V tomto smyslu budeme aktivněji a s promyšlenou koncepcí přispívat ke společné činnosti Rady vzájemné hospodářské pomoci i Varšavské smlouvy.“*)⁷⁸

Členství v mezinárodních organizacích je v případě československo-sovětských vztahů velmi významná. V letech 1945–1948 pojilo Československo a Sovětský svaz pouze příslušnost k vítězným státům a je možné říct, že Československo se nacházelo v sovětské sféře vlivu. V poválečné Evropě není možné mluvit o tom, že by Československo bylo ve stejných mezinárodních organizacích jako Sovětský svaz. Nicméně jiná byla situace v letech 1948–1989, kdy se Československo nacházelo v sovětské sféře vlivu. Mezi Československem a Sovětským svazem bylo uzavřeno několik dohod, ale o spolupráci v rámci mezinárodní organizace je možné hovořit až po vznik Varšavské smlouvy a následně i RVHP. Tyto dvě organizace, které sdružovaly

⁷⁸ *Akční program Komunistické strany Československa přijatý na plenárním zasedání ÚV KSČ dne 5. dubna 1968*, Praha: Svoboda 1968. s. 30

pouze země sovětskému bloku, měly velký vliv na vztahy mezi Československem a Sovětským svazem.

Velikost, mezinárodní postavení aktérů jistě hrálo roli ve vztahu Československa a Sovětského svazu po celou dobu zkoumaného období. V roce 1945 hrálo roli bezpochyby to, že Sovětský svaz byl jednou z velmocí, která výrazně zasáhla do konce druhé světové války. To byl také důvod, proč představitelé československé vlády (přestože v té době bez přiznání státní suverenity) se v letech 1943–1945 orientovali na Sovětský svaz, protože v něm viděli záruku československé samostatnosti, a poučení ze zkušenosti Mnichova a Druhé republiky se snažili ve spolupráci se Sovětským svazem uhájit Československo proti případné agresivitě Německa a neochotě západních spojenců. Mezinárodní postavení Sovětského svazu v roce 1945 dávalo Československu záruku, že ve spojení se Sovětským svazem bude pojištěna jeho samostatnost a nebude ohrožováno ze strany Německa. Samostatnost Československa se ovšem po roce 1945 ukázala jako diskutabilní a v roce 1948 se stalo součástí sovětského bloku. Podporovalo sovětskou zahraniční politiku a v rámci československo-sovětských vztahů bylo plně podřízeno Sovětskému svazu, a to po celé sledované období snad s lehkou výjimkou roku 1968, kdy se Československo snažilo začít uplatňovat vlastní zahraniční politiku, nicméně po invazi v srpnu 1968 se opět vrátilo do područí Sovětského svazu a uplatňovalo nadále jeho zahraniční politiku, a to do roku 1989.

Jazyková blízkost jistě hrála roli v československo-sovětských vztazích: primárně tento aspekt byl důležitý v 19. století, kdy bylo na Rusko pohlíženo jako na mocný slovanský stát a určité rusofilské nálady se projevovaly nejen v průběhu 19. století, ale i ve století 20., kdy je možné zmínit například vizi Karla Kramáře, který chtěl České království připojit jako autonomní oblast k Ruskému carství. Po druhé světové válce se nedá říct, že by jazyková blízkost češtiny a ruštiny měla významnější vliv na československo-sovětské vztahy.

První otázkou, která byla v úvodu položena, byla: Jaké faktory ovlivňovaly československo-sovětské vztahy v letech 1945–1989 a byly tyto faktory stále stejné, nebo variovaly v souvislosti s politickým, hospodářským nebo ekonomickým vývojem obou zemí? Jako konstantní faktor, který v letech 1945–1989 ovlivňoval československo-sovětské vztahy, byla bezpochyby smlouva o přátelství a vzájemné

pomoci, která byla podepsaná již v roce 1943, následně v roce 1963 obnovena a po pražském jaru a invazi sovětských vojsk následně v roce 1970 přeformulována a opět podepsána. Tato smlouva, respektive smlouvy, určovaly směr československo-sovětských vztahů a zároveň i – přestože to textu nebylo explicitně formulováno – i vůdčí postavení Sovětského svazu v československo-sovětských vztazích. Tyto dohody tvoří jakousi konstantu, páteř československo-sovětských vztahů. Další dopad na utváření těchto vztahů měla bezpochyby politická situace v obou zemích. Je logické, že po válce bylo sepjetí do roku 1948 ještě demokratického Československa se Sovětským svazem spíše volnější, naopak po únorovém převratu bylo sepjetí těsnější. Stejně tak v roce 1968 došlo k určitému rozvolnění, které vystřídalo opět podřízení Československa Sovětskému svazu po invazi v roce 1968.

Druhou otázkou, která byla položena, byla, zda se utvářely československé vztahy pouze v závislosti na režimu obou zemí, nebo je možné detekovat další aspekty, které vzájemné vztahy ovlivnily. V první řadě je možné na tuto otázku odpovědět tak, že se československo-sovětské vztahy utvářely právě v souvislosti s režimem, který byl v obou státech. V první řadě to byl režim Sovětského svazu, který ovlivnil československou zahraniční politiku v letech 1945–1948, ale i přesto se Československo snažilo ve zmíněném období udržet demokratický kurz nezávislý na Sovětském svazu. Oproti tomu v letech 1948–1989 byla československá politika do velké míry závislá na politice Sovětského svazu, a proto je třeba konstatovat, že na utváření vzájemných vztahů mezi Československem a Sovětským svazem v letech 1948–1989 měl bezpochyby vliv režim, který byl v obou státech, tedy režim komunistický s vůdčím postavením Sovětského svazu, který ovlivňoval zahraniční politiku zemí v sovětské sféře vlivu, tedy i v Československu.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Seznam použitých českých zdrojů

Vydané prameny

Akční program Komunistické strany Československa přijatý na plenárním zasedání ÚV KSČ dne 5. dubna 1968, Praha: Svoboda 1968.

Československo-sovětské vztahy 1945–1960 (dokumenty a materiály). Praha: SPN 1971.

E. B. národu: projevy presidenta republiky Dr. Edvarda Beneše v letech 1945–1946. V Praze: Zemská rada osvětová 1947.

GOTTWALD, Klement, *O československé zahraniční politice*, Praha: Svoboda 1950.

KLIMEŠOVÁ, Milada, ŠLANCAROVÁ, Helena, *Vědeckotechnická spolupráce členských států RVHP: Vybrané problémy*, Praha: Institut řízení 1989. ISBN 80-7014-003-8.

KRÁTKÝ, Karel, *Socialistické státy, evropská bezpečnost a spolupráce*, Praha: Svoboda 1972.

RIPKA, Hubert, *Únorová tragédie: svědectví přímého účastníka*, Brno: Atlantis 1995. ISBN 80-7108-098-5.

Literatura

BĚLINA, Pavel. *Kronika Českých zemí*. 4., aktualiz. vyd. Praha: Fortuna Libri, c2012. ISBN 978-80-7321-651-1.

DEJMEK, Jindřich, *Československo, jeho sousedé a velmoci ve XX. století (1918 až 1992) vybrané kapitoly z dějin československé zahraniční politiky*, Praha: Centrum pro ekonomiku a politiku 2002, ISBN 80-86547-07-8.

DEJMEK, Jindřich. *Diplomacie Československa*. Praha: Academia, 2013. ISBN 978-80-200-2285-1.

DRULÁK, Petr, *Teorie mezinárodních vztahů*, Praha: Portál 2010. ISBN 978-80-7367-721-3.

KALOUS, Jan, KOCIÁN, Jiří, ADAMEC, Jan, *Český a slovenský komunismus (1921–2011)*, Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR 2012. ISBN 978-80-87211-70-0.

KAPLAN, Karel, *Československo v letech 1945–1948 I. díl*, Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1991. ISBN 80-04-25699-6.

KAPLAN, Karel, *Československo v letech 1948–1953, 2. část, Zakladatelské období komunistického režimu*, Praha: Státní pedagogické nakladatelství 1991. ISBN 80-04-25700-3.

KAPLAN, Karel, *Československo v poválečné Evropě*, Praha: Karolinum 2004. ISBN 80-246-0655-0.

KAPLAN, Karel, *Kořeny československé reformy 1968*, Brno: Doplněk 2000. ISBN 80-7239-061-9.

KAPLAN, Karel, *Kronika komunistického Československa Antonín Novotný-vzestup a pád "lidového" aparátčíka*, Brno: Barrister & Principal, 2011, ISBN 978-80-87474-08-2.

KLÁPŠTĚ, Jan a Ivan ŠEDIVÝ, ed. *Dějiny Česka*. Praha: NLN, 2019. Dějiny států. ISBN 978-80-7422-338-9.

KŘEN, Jan, *Dvě století střední Evropy*, Praha: Argo 2005, ISBN 80-7203-612-2.

MOULIS, Vladislav, *Podivné spojenectví k československo-sovětským politickým a hospodářským vztahům mezi dubnem 1945 a únorem 1948*, Praha: Karolinum 1996. ISBN 80-7184-245-1.

NÁLEVKA, Vladimír, *Světová politika ve 20. století*, Praha: Aleš Skřivan ml 2000. ISBN 80-902261-6-7.

ORT, Alexandr. *Česká zahraniční politika*, Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009. ISBN 978-80-7380-131-1.

ORT, Alexandr, *Evropa 20. století*, Praha: Arista 2000. ISBN 80-86410-06-4.

PEKAŘ, Josef, *Smysl českých dějin: o nový názor na české dějiny*, Praha 1929.

RYCHLÍK, Jan, *Češi a Slováci ve 20. století: spolupráce a konflikty 1914–1992*, Praha: Vyšehrad 2015. ISBN 978-80-7429-631-4.

ŠEDIVÝ, Jaroslav, *Z dějiny československé zahraniční politiky (XI): Čs. zahraniční politika 1945–1948*, In: Mezinárodní politika 1991, roč. 15, č. 7, s. 9. ISSN 0543-7962.

VESELÝ, Zdeněk. *Dějiny české zahraniční politiky*. Praha: Oeconomica, 2013. ISBN 978-80-245-1945-6.

VESELÝ, Zdeněk, *Marshallův plán a Československo*, Praha: Melantrich 1987.

VESELÝ, Zdeněk. *Nástin dějin české zahraniční politiky*, Oeconomica, 2004., ISBN 80-245-0658-0.

VILÍMEK, Tomáš, Specifika soudobých dějin, In: ČECHUROVÁ, Jana, RANDÁK, Jan, *Základní problémy studia moderních a soudobých dějin*, Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny 2014. ISBN 978-80-7308-556-8.

VINEN, Richard, *Evropa dvacátého století*, Praha: Vyšehrad 2007, ISBN 978-80-7021-735-1.

VYKOUKAL, Jiří, LITERA Bohuslav, TEJCHMAN, Miroslav, *Východ: vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944–1989*, Praha: Libri 2017. ISBN 978-80-7277-561-3.

WANNER, Jan, *Brežněv a východní Evropa 1968–1982*, Praha: Karolinum 1995. ISBN 80-7184-041-6.

Seznam použitých zahraničních zdrojů

McCAULEY, Martin, 2008, *The Rise and Fall of the Soviet Union*, In: Routledge. ISBN 978-0-582-78465-9.

Seznam použitých internetových zdrojů

DOBROVOLSKÝ, Jan: Československo – sovětské vztahy od vzniku obou zemí až do uzavření spojení v roce 1935 - Glosy.info. *Glosy.info* [online]. [cit. 03.12.2020]. Dostupné z: <http://glosy.info/texty/ceskoslovensko-sovetske-vztahy-od-vzniku-obou-zemi-az-do-uzavreni-spojenectvi-v-roce-1935/#pozn3>

Nezávislé Československo se zrodilo v Rusku. Legionáři vydobyli republice skvělou pověst | Plus. *Český rozhlas Plus* [online]. Copyright © 1997 [cit. 03.12.2020]. Dostupné z: <https://plus.rozhlas.cz/nezavisle-ceskoslovensko-se-zrodilo-v-rusku-legionari-vydobyli-republice-skvelou-7663492>

SEZNAM ZKRATEK

- KSČ - Komunistická strana Československa
- KSSS - Komunistická strana Sovětského svazu
- NATO - Severoatlantická aliance
- RVHP - Rada vzájemné hospodářské pomoci

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Jméno autora: Alexandr Gorbin

Obor: Mezinárodní vztahy a diplomacie

Forma studia: kombinovaná

Název práce: Vztahy mezi Československem a Sovětským svazem v letech 1945–1989

Rok: 2021

Počet stran textu bez příloh: 43

Celkový počet stran příloh: 0

Počet titulů českých použitých zdrojů: 33

Počet titulů zahraničních použitých zdrojů: 1

Počet internetových zdrojů: 2

Vedoucí práce: PhDr. Vít Rouč Ph.D.